

НАД НЁМАНАМ ЭЛІЗЫ АЖЭШКІ

Так выглядаў дом у Міневічах, у якім Эліза Ажэшка адпачывала і працавала летнімі месяцамі 1880-х. Яе акно выходзіла на Нёман.

Нехта мо думае, што ў доўгія летнія падарожжы з начлегам на беразе рэчкі нас клічуць элегантныя істоты пад назвай камары. Хто ведае... Нехта мяркуе, што экскурсіі па мясцінах падарожжаў замаўляюцца намі дзеля мурашак, якія апантана паўзуць па скуры, варта толькі пачуць чарговы гістарычны аповед. Гэта праўда. Але ніхто не здагадваецца, што ў нашых падарожжах бываюць задзейнічаны яшчэ і не такія насякомыя. У тую летнюю вандроўку, якая асабліва ўспамінаецца цяпер, пад ціхі-ціхі, далікатна-празрысты палёт самых першых сняжынак, паклікалі нас матылькі.

Нехта больш разумны скажа, што ніякія гэта не матылькі, а шчацінахвосткі — іншая, яшчэ продкавая форма крылатых насякомых, вядомая аж з Дэвону. Звычайныя падзёнкі, мятлушкі-аднадзёнкі, чый масавы ўзлёт з воднай гладзі нагадвае белым марывам зіму пасярэдзіне лета. У тое падарожжа над Нёманам нас паклікалі менавіта яны.

Начытаўшыся публіцыстыкі Элізы Ажэшкі (пісьменніца, баячыя лета ў вёсках над Нёманам, пісала не толькі аповесці), я падумала: што калі...

Што калі праехацца яе вёскамі і пашукаць тых, каго яна апісвала ў артыкулах-рэпартажах... Ясная справа, у галовах людзей пашукаць, у іх памяці. Ну, або на могількі завітаць... І заадно ўбачыць масавы выліт падзёнак — з'яву, якая «мноствам снежных кропак віецца ў ружовым дымку» ў час, калі «незлічоныя зоркі і прамяністая мгла, што авейвае Млечны Шлях, на неба ўжо выступілі». Сказана — зроблена! Выпраўляемся на Мастоўшчыну.

Завітаем найперш (па дарозе ж) на магілы сястры і бацькі нашай слаўнай пані Элізы, якая, між іншым, двойчы канкурывала за Нобелеўскую прэмію — то з Генрыкам Сянкевічам, то з Сельмай Лагерлёф, і хоць абодва разы «прайграла», але хіба гэта не тое самае, што адзін раз перамагчы? Ну амаль жа...

зямлі. Калі б гэтыя двое жылі сабе і жылі, хто ведае, ці мелі б мы ў сваёй культурнай спадчыне Элізу Ажэшку? Не толькі ж «молат і кавадла» паўстання 1863-га зрабілі з яе пісьменніцу. Душэўны і духоўны перавароты адбыліся ў ёй значна раней — з пахавальнымі звонамі, відэаю. І вось цяпер заўзятая вандроўніца, аматарка твораў Ажэшкі, можа пакланіцца тым, да каго яе ўлюбёнка ішла ўсё жыццё. Ішла так, каб быць вартай сустрэцца з імі — вальтэр'янінам і адзінай сяброўкай дзяцінства.

Што далей? Далей літаральна над Нёманам, паводле аднайменнага твора: наш шэры човен сунецца ўздоўж берага, амаль што над ім навісаючы. Трошкі экстрэму па разбітай дажджом дарозе (называецца, выбралі дзень) — і мы ўжо ў вёсцы Міневічы, дзе некалі стаяў драўляны, на пяць пакояў, дом, што належаў панам Каменскім, які здавалі яго на лета і цёплую частку восені пані Элізе з усёй яе «не сям'ёй». «Паколькі сям'і не маю, —

гаспадыню выпадкова выбранай хаты мы не палюаем, проста пытаемся пра жанчыну па прозвішчы Слабош, якая жыла тут даўно-даўно, а чым займалася — хіба, маўляў, важна? Адаказ — агаломшвае трапнасцю! «Слабошыкі я, дзіцяці, не ведаю, але да вайны тут жыў дзядзька

Літаральна над Нёманам.

Слабош, то пра яго ўсе казалі, што чытае ён... чорную магію».

Наступны ў плане пункт — Багатырэвічы таго ж Мастоўскага раёна, у час Элізы Ажэшкі — Гродзенскага павята Лунненскай воласці. Ёсць і тут славатасць, да якой імкнецца кожны турыст: магіла Яна і Цэцыліі, паводле легенды — першых людзей на гэтай зямлі. Легенда расказваецца тут ледзь не кожным. Мы ж зноў шукаем рэальнае — сляды герояў артыкулаў. Напрыклад, шляхціца Стралкоўскага, што меў сад, у які пані Эліза з таварышамі хадзілі па агрэст і парэчкі. Гэты шляхціч меў дзіўную звычку на любое пытанне адказваць пытаннем: «Я ведаю?» «Калі яго ў самы поўдзень спытаць пра тое, дзень цяпер ці ноч, інакш не

больш апантаная, і ўражанні больш жывыя.

А падзёнак мы, чытач, даруй за марную надзею, не ўбачылі: дождж працягваў лупіць рэчаіснасць. Людзям ад яго было нічога, а падзёнак надвор'е не лётнае. Але пад раніцу, прачнуўшыся дзеля рыбы (трэба ж нешта здабыць на сняданак), назіралі мы нешта не менш цікавае. Нешта цалкам супрацьлеглае падзёнкам. Рукакрылыя нявызначаных відаў — мо нетапыры, мо кажаны, а мо шыракавушкі ці начніцы — кружлялі, ловячы насякомых, над самай вадой, у павольным паветраным вальсе. Як быццам яшчэ не хапала нам містыкі.

Падарожнічала
Святлана ДЗЯНІСАВА.

Паслядоўнікам

Праехаўшы ўздоўж Нёмана далей — даехаўшы да вёскі Паніжаны, вы можаце ўбачыць цэркаўку, якая пачынала будавацца тады, калі адпачывала тут Эліза Ажэшка. Перад уваходам у яе, абрамляючыся прыступкамі, ляжыць вялікі часаны камень. «Бацюшка наказваў не закрываць яго, таму што гэта ж рукамі людзі выцясалі. Хіба цяпер так можна выцясаць?» — кажа стараста царквы і вёскі Любоў Якімовіч. У гэтай царкве ўсё так, як было ў цэрквах пазамінулага часу. У тым сэнсе, што гэта сапраўдны партал у мінулае. Раю наведцаць.

Рамантыкам

З вёскі Паніжаны Эліза Ажэшка «выпісала» сабе для аповесці «Хам» галоўнага героя, Паўла Кабыцкага, і сына яго жонкі Франкі, Хтавіяна. Юбілейны нумар часопіса «Свет» за 1891 год, паказваючы прататыпаў твора, змясціў фотаздымак з подпісам: «Мужыцкая сям'я рыбака Казлоўскага з вёскі наднёманскай Паніжаны. Стары мужык з сеткай — герой аповесці Элізы Ажэшкі «Хам». Кабета ў чапцы — Уляна з той жа аповесці. Хлопец злева — Хтавіян, прыёмны сын Хама, дзіця яго жонкі Франкі». А пані Эліза ніколі і не хавала, што ўсе яе героі рэальна існуюць, хоць і маюць іншыя іменны.

Пра магілы пытаемся ў крайнім доміку вёскі Залесна. «Праедзеце нізкія елкі — зірніце направа: Паўлоўскія ўсе пахаваныя там», — з веданнем справы адказвае жывая бабка, хоць паспела я толькі прамовіць: «Скажыце, калі ласка, дзе магілы...» Што ні кажы, а вясковы люд свае мясцінкі ведае, гэта не тое, што пра сядзібу, скажам, Ежы Кабылінскага выпытваць у сталічнага жыхара. Пра магілы Паўлоўскіх пытаць давлялося, бо Арчы... О, гэты Арчы. Ён зноў заблукаў. Гэтым разам са спадарожнікамі не сварыўся, дык на табе: дасведчанья крыніцы апынуліся не такімі дасведчанымі — каардынаты далі неўпапад.

Магілы бацькі Элізы Ажэшкі Бенедыкта Паўлоўскага (памёр, калі ёй было два гадкі) і старэйшай сястрычкі (памерла яшчэ падлеткам) трэба было мне бачыць, каб запэўніць нябёсы ў светлай здагадцы: часам, памёршы, можна толькі ўзмацніць прысутнасць сваю на

пісала яна сябру, — то здалёк тая немалая колькасць асоб выглядаць можа дзіўна». Жыла яна тут з «нібыта сям'ёй», складзенай з «нібыта чужых», але «па сутнасці найдаражэйшых».

Што можам бачыць мы ў Міневічах, якія таго дома ўжо не маюць? Увогуле, ёсць тут славатасць, да якой імкнецца кожны турыст: магіла паўстанцаў 1863 года, апісаная ў рамане «Над Нёманам» з такім ім'ем, што чытач няхай там пра яе і чытае. Мы ж выпраўляліся шукаць людзей і спадзяваліся ўбачыць падзёнак. Апошняе магчыма толькі ноччу, што дождж лье такі, што наўрад ці магчыма ўвогуле. Але чытач няхай верыць, што ўсё будзе добра. Пакуль жа пераступаем парог выпадковай хаты, каб даведацца, скажам, пра ведзьму Слабошыху. Апісваецца яна ў наднёманскіх артыкулах Элізы Ажэшкі як самая сапраўдная прадстаўніца «чартоўскага племені», «досыць злосная». Але ж

ДАЛЁКА І БЛІЗКА

14 лістапада ў Тайландзе — фестываль пльвучых лодачак з лісця. Гэта калі па-нашаму, а па-іхняму — Лоі Кратонг. Ці, калі зусім ужо рамантычна, свята дванаццатай поўні. Некалі (мабыць, у поўню) жонка аднаго караля (не было бо ёй чым заняцца) зладзіла вялізную чашу (кратонг) з бамбуку і лісця бананаў, ды запоўніла садавінай. І з той пары кожны так робіць, як толькі надыходзіць новая дванаццатая поўня. Па сутнасці, гэта ахвяра вадзе, па якой кратонгі пльвучы воляй ветру і сілай цяжэння.

Свята новага бажале трэба бачыць на ўласныя вочы і асабіста ў ім браць удзел — каб не казаць пасля, як казалі раней манархі, што віно на поўнач ад Ліёна вельмі кіслае і на стол яго лепш не ставіць. Проста яно, бажале, вельмі нядоўга захоўваецца. Але ж і паспявае раней, чым, скажам, бардо. Іншымі словамі, час паспытаць бажале. 17 лістапада сустракай-мяся для гэтага ў Францыі.

Да 4 снежня ў Мінску, у ДOME-музеі і з'езда РСДРП, паказваюць свет старажытных людзей. Восе дзе аўстралапітэкі, пітэкантрапы, неандэртальцы, іншыя гуманойды і — увага! — чалавек будучыні сустрэліся ў адным месцы, ды — яшчэ увага! — згодныя з вамі сфатаграфавалі.

Мерапрыемства ў духу твораў незабытага Хагарда — свята старажытнай багіні племені майя па імені Ішчэль (перакладаецца як Вясёлка) — плануецца правесці ў Мексіцы 8 снежня. Два дзясяткі кіламетраў ад паўвострава Юкатан — і вы паўнаўвартасны ўдзельнік працэсій і рытуалаў у гонар Павуціны, Якая Ловіць Ранішнюю Расу. Гэта яшчэ адно імя жонкі вярхоўнага бога Іцамны, той самай Ішчэль, ці Вясёлкі.

У Полацку ў музеі гісторыі архітэктуры Сафійскага сабора праходзіць выстава геральдычнай кафлі. Стагоддзі — ад XVI да XVIII, экспанаты — былая нечая ўласнасць: Друцкіх-Сакалінскіх, Кішкаў, Шаньтыраў, Дарагастайскіх... Уражвае.

Музей прыроды і экалогіі, што ў Траецкім прадмесці Мінска, запрашае паглядзець на насякомаедныя расліны. Доступ да тых, што харчуюцца насякомымі, яшчаркамі, грызунамі і жабкамі, адкрыты аж да 22 студзеня.

